

แบบสำรวจแหล่งศิลปกรรม (ธรรมาสน์ตั้งขาสิ่ง) วัดกลาง

๑. ที่ตั้ง

วัดกลาง เลขที่ ๒๔๑ ถนนพรหมราช ตำบลในเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี
พิกัด (UTM หรือ ละจิจูด/ลองจิจูด) ๑๕.๒๒๕๖๗๖, ๑๐๔.๘๖๓๒๑๘

๒. ประเภทแหล่งศิลปกรรม และโบราณสถาน โบราณวัตถุ

ธรรมาสน์ตั้งขาสิ่ง

ธรรมาสน์ตั้งขาสิ่ง จำนวน ๒ หลัง จัดเป็นโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑

๓. ประวัติความเป็นมา

๓.๑ ประวัติวัดและสถานที่เก็บรักษาธรรมาสน์ตั้งขาสิ่ง

วัดกลางเป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีเนื้อที่ ๗ ไร่ ๑ งาน ๒๒ ตารางวาเศษ
สร้างโดยเจ้าราชวงศ์ (กำ) พร้อมด้วยราชบุตร เมื่อราว พ.ศ. ๒๓๓๖ ปัจจุบัน พระครูโกศลวิหารคุณ
(จุม กุสโล ภาชี น.ธ.เอก พธ.บ, ศษ.ม., ศน.ด.) รองเจ้าคณะอำเภอเมืองอุบลราชธานี ดำรงตำแหน่ง
เจ้าอาวาสวัดกลาง รูปที่ ๑๓

วิหารพระบม กว้าง ๑๔ เมตร ยาว ๓๕ เมตร เริ่มดำเนินการก่อสร้าง เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม
พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นอาคาร ค.ส.ล. แบบพิเศษ ๒ ชั้น สร้างแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗ อำนวยการสร้างโดย
พระครูวิสิฐพัฒนาภรณ์ (ทองหล่อ ส่วโร บั้วศรี ป.ธ.๔) เจ้าคณะอำเภอเมืองอุบลราชธานี เจ้าอาวาสวัดกลาง
รูปที่ ๑๒ และพระครูโกศลวิหารคุณ (จุม กุสโล ภาชี) อำนวยการบูรณปฏิสังขรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๔
ชั้นบนประดิษฐานพระเจ้าใหญ่พระบมหรือพระเจ้าใหญ่ศรีสรรเพชรซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรัก
ปิดทอง เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่สำคัญองค์หนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี

๓.๒ ประวัติธรรมาสน์ตั้งขาสิ่ง

ธรรมาสน์ตั้งขาสิ่งวัดกลางมีชื่อตามและผู้สร้างตั้งนามไว้ว่า “ธรรมาสน์นิมิต” มีจำนวน ๒ หลัง
สร้างขึ้นในสมัยที่พระมหามณี ธมมจนโท เป็นเจ้าอาวาสวัดกลางเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ปรากฏหลักฐาน
จารึกการสร้าง ๒ จารึก ได้แก่ จารึกผนังของธรรมาสน์ เป็นอักษรบนแผ่นโลหะระบุนามผู้สร้าง
และปีที่สร้าง ด้วยอักษรไทย ภาษาไทยจำนวน ๑๓ บรรทัด ซึ่งปรกรณ์ ปุกหุด คัดลอกตามอักษรวิธีเดิม
ความว่า

อุตราเยสา
 ธรรมาสน์ นิมิต
 เริ่มคิด โดย พระมหามณี ฒมจนโท
 และพระภิกษุ สามเณร ประกอบด้วย
 อุบาสกอุบาสิกา ผู้บริจาคทรัพย์และความคิด
 กำลังกาย ก่อสร้างถวายเป็นพุทธบูชา
 ในพระพุทธศาสนา ณ วัดกลาง
 เมืองอุบล ราชธานี
 แต่เดือนสิบเอ็ด ปีชาน
 ตรงกับเดือน ตุลาคม
 พุทธศักราช ๒๔๘๑
 ขอความสุข สวัสดิ์
 จงมีแก่ท่าน ลี้กาลนาน

ส่วนจารึกอีกหนึ่งหลักฐานคือคัมภีร์ใบลานเรื่อง “เทศนาฉลองธัมมาสน์คู่ วัดกลาง” สันนิษฐานว่า พระเถระผู้ใหญ่ของวัดมหานาราม อาจเป็นพระครูนวกกรรมโกวิท (นาค ฐิริปญโญ แก้วเลิศศรี, น.ธ.เอก) ด้วยเวลานั้นท่านเป็นพระอธิการนาค ฐิริปญโญ เจ้าอาวาสวัดมหานาราม คงได้รับนิมนต์ไปเทศน์ฉลอง การสร้างธรรมาสน์ดังกล่าว จึงพบคัมภีร์ใบลานนี้อยู่ที่วัดมหานาราม พระอารามหลวง ซึ่งกลุ่มอนุรักษ์ เอกสารโบราณ เมืองอุบลราชธานี สํารวจพบที่วัดมหานาราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๓ จำนวน ๑ ลาน ๒ หน้าลาน จารด้วยอักษรไทย ซึ่งปรกรณ์ ปุกหุด ได้คัดลอกตามอักษรวิธีเดิมดังนี้

หน้าลานที่ ๑ จำนวน ๕ บรรทัด (ช่องตารางแทน ๑ บรรทัดในคัมภีร์ใบลาน)

พุทธโธ ฒมโม สงโฆ อุตตโร. ปุณณญเจ บุริโส กยิรา กยิราเถณํ ปุนปุณํ ตมทิ ฉนทํ กยิราถ สุโข ปุณณุสส อจจโยติ ฯ
ณะ บัดนี้ อาตมาภาพ จักได้แสดงธรรมเทศนา พรณารธรรมะคำสั่งสอน ของพระสัมมาสัม พุทธเจ้า พอเปนเครื่องประดับ ประคับ ประครอง ฉลองประสาทิคุณ บุญญะราศรี
เพิ่มพุลปัญญาบารมีธรรม กุศลจริยาสัม มา ปฏิบัติ แห่ง พุทธศาสนิกะบริษัท. * มีท่าน เจ้าภาพท. เปนประธาน พอสมควร แก่การบำเพ็ญกุศล ชั้นธ ด้วยว่า ท่านเจ้าภาพท.
มีท่านมหามณี ได้เปนผู้เริ่มคิด ด้วยจิตรศรัทธา จึงได้ชักชวนมาปึกษาหาสื่อ พวกออก ตน ญาตีโยม ณ หมู่นี้ ได้มีศรัทธา ความเชื่อความเห็น
พร้อมกัน ในการจะสร้าง ธัมมาสน์คู่นี้ อุทิศ เปนถาวรวัตถุครุภัณฑ์ ไว้ในวัดกลางอุบลนี้ ฯ ด้วยมาคิดเห็นว่า ศาลาโรงธรรม ก็ได้มีเปนหลักอยู่ แต่ยังขาด

หน้าลานที่ ๒ จำนวน ๕ บรรทัด (ช่องตารางแทน ๑ บรรทัดในคัมภีร์ใบลาน)

๑.	ธัมมาสน์คู้ ซึ่งเปนเครื่องอุปกรโรงธรรมนี้ และกุศลส่วนนี้ ก็ยังไม่เคยสร้าง จึงได้พร้อมใจกันจะบำเพ็ญบุญส่วนนี้ใหม่ขึ้น จึงได้หาสื่อ ในเรื่องข้างจะทำ ธัมมาสน์ให้สร้าง
	ได้สมประสงค์ จึงได้พร้อมกัน เลือกคัด อนุมัติ ตกลง ได้พ่อใหญ่อาจารย์ คง ผู้มีจิตรประสงค์ ต่อบุญ เปน เนื่องนิตย และได้ท่านขุนชิตประศาสน์ ผู้มีจิตรสะอาด เปนผู้
	อำนวยการ โดยชัดเจน และได้ท่านผู้ใหญ่เคน ท่านหมื่นโสม พ่อใหญ่ขันอาสา จึงได้พร้อมใจกันโดยพลัน เทียบบอกบุญแก่ญาติพี่น้องทั้งหลาย
	ภายในมีพระสงฆ์ สามเณร ภายนอก มีออกตน ชายหญิง ได้ฉันทะอัยยาสัย ร่วมใจกันสละทรัพย์ ออกสร้าง ถาวรวัตถุครุภัณฑ์ ธัมมาสน์คู้ให้สำเร็จ
	บริบูรณ์แล้ว ภายในวัสสากาล พอออกพรรษา ปวารณา ก็สำเร็จไปพัก๑. ในการสร้าง ธัมมาสน์คู้นี้ ก็สิ้น ทุนะทรัพย์ไป.....บาท.....สตางค์ แต่เสียไปโดยได้ความปลื้ม

หลักฐานทั้งสองจารึกนี้ระบุตรงกันว่า ธรรมาสน์ตั้งขาสิ่งของวัดกลางเกิดจากดำรินิมิตสร้างของพระมหามณี ธมมจโนโท ป.ธ.๔, น.ธ.เอก เจ้าอาวาสวัดกลางรูปที่ ๘ (ครองวัด พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๔) และพร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา (ออกตนญาติโยม) คุ่มวัดกลางเป็นเจ้าภาพร่วมกันสร้างขึ้นจำนวน ๒ หลัง ดังที่เรียกว่า“ธัมมาสน์คู้” ข้างผู้ดำเนินการคือ พ่อใหญ่จารย์คง โดยมีขุนชิตประศาสน์ (ทอง ชัมภรัตน์) พร้อมด้วยผู้ใหญ่เคน วิสเพ็ญ หมื่นโสมสังัดพาล (โส ประทุมพงษ์) ผู้ใหญ่บ้านตำบลในเมือง และพ่อใหญ่ขันอาสา เป็นผู้บอกบุญแก่ทายก ทายิกา ร่วมกันสละทรัพย์สร้างธรรมาสน์คู้ในช่วงเข้าพรรษา พ.ศ. ๒๔๘๑ แล้วจึงมีการฉลองธรรมาสน์ และตั้งประจำไว้ที่ศาลาโรงธรรม (หอแจก) ของวัดกลาง

พระครูวิสิฐพัฒนาภรณ์ (ทองหล่อ ส่วโร บัวศรี) กล่าวถึงธรรมาสน์คู้นี้ว่า อาจสร้างขึ้นในสมัยอาชญาท่านกัญญา ส่วนจารึกที่บันทึกพึงระบุดังสร้างขึ้นในสมัยพระมหามณี

ธรรมาสน์คู้นี้มีน้ำหนักมากกว่าธรรมาสน์ตั้งขาสิ่งของวัดอื่นมาก ไม่เหมาะสำหรับงานแห่ จึงใช้สำหรับการนั่งแสดงพระธรรมเทศนา ส่วนข้อความซึ่งจารึกไว้ที่ธรรมาสน์และคัมภีร์ใบลานระบุตรงกันว่า พระมหามณี ธมมจโนโท เป็นผู้ดำริสร้าง และช่างผู้สร้างคือพ่อใหญ่จารย์คง ท่านผู้นี้อาจเป็นคนเดียวกับ “คุณคง วัดไชยมงคล” ซึ่งเป็นพระภิกษุผู้สร้างโตะอัครรรย (อฒจันทร) ที่วัดไชยมงคล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ เพราะใช้เทคนิคการสร้างที่ใกล้เคียงกัน ภายหลังกุณคงลาสิกขามาเป็นนายช่าง ได้สร้างศาสนวัตถุไว้ในวัดต่าง ๆ หลายอย่าง

๓.๓ รูปแบบทางศิลปกรรม

ธรรมาสน์ตั้งขาสิ่งทั้งสองหลังของวัดกลางสร้างด้วยไม้เนื้อแข็ง ประกอบด้วยส่วนขาสิ่ง ส่วนฐานบัว ส่วนพื้นและผนังพืง ลวดลายที่ประดับเป็นลายพิมพ์รักกระแหนะ (รักกระแหนะ คือ แก้วสมุกผสมกับยางรัก น้ำมันยาง ชันและปูนกินหมาก ปั้นกลดลายในแม่พิมพ์ที่ช่างแกะขึ้น) ลวดลายที่ประดับตกแต่งธรรมาสน์คู่ ได้แก่ ลายดอกประจำยาม ลายเกล็ด ลายแข่งสิงห์หรือน่องสิงห์ ลายดอกพุดตาน

เอกลักษณ์ที่โดดเด่นกว่าธรรมาสน์ตั้งขาสิ่งของวัดอื่นในอำเภอเมืองอุบลราชธานีคือ มีขาสิ่งสูงกว่าตรงกลางนมสิงห์ ทั้งสี่ด้านติดแก้วคริสตัล ด้านล่างธรรมาสน์มีท่วงเหล็กสำหรับสอดคานหาม มีผนังพืงเป็นรูปใบเสมาจำหลักลายเป็นลายตัวหงาสองข้าง สอดใส่ด้วยลายเครือเถาใบเทศ ซึ่งนิยมทำในกลุ่มช่างแขวงขำป่าสัก ประเทศลาว ผนังพืงด้านหลังธรรมาสน์ หลังแรกด้านซ้ายมีแผ่นโลหะจารึกชื่อผู้มีศรัทธาสร้าง ส่วนธรรมาสน์หลังที่สองด้านขวา มีร่องรอยติดแผ่นจารึกซึ่งหลุดหายไป

ธรรมาสน์ตั้งหลังแรก ตั้งอยู่ทางด้านซ้ายเหนืออาสน์สงฆ์ของวิหารพระบหม มีขนาดความยาวขา ๑๐๕/๑๐๘ เซนติเมตร ความสูงเฉพาะตั้ง ๖๕.๕ เซนติเมตร ผนังพืงรวมเตี้ยสูง ๗๗ เซนติเมตร กว้าง ๔๐ เซนติเมตร ที่ผนังพืงรูปใบเสมา มีจารึกอักษรบนแผ่นโลหะระบุนามผู้สร้าง และปีที่สร้าง

ธรรมาสน์ตั้งหลังที่สองตั้งอยู่ทางด้านขวาเหนืออาสน์สงฆ์ของวิหารพระบหม มีขนาดความยาวขา ๑๐๒/๑๐๘ เซนติเมตร ความสูงเฉพาะตั้ง ๖๕.๕ เซนติเมตร ผนังพืงรวมเตี้ยสูง ๗๗ เซนติเมตร กว้าง ๔๐ เซนติเมตร

๔. ความสำคัญ

ธรรมาสน์ตั้งขาสิ่งคู่นี้มีขนาดใหญ่กว่าหลังอื่น ๆ ที่พบในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี

๕. สถานการณ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (ธรรมาสน์ตั้งขาสิ่ง) ในปัจจุบัน

ปัจจุบันธรรมาสน์ตั้งขาสิ่งวัดกลางทั้งสองหลังเก็บรักษาไว้ที่ชั้น ๒ วิหารพระบหม บนอาสน์สงฆ์ เบื้องหน้าพระเจ้าใหญ่พระบหม มีการปูอาสนะพระสงฆ์ ตั้งหมอนสำหรับใช้งาน และประดิษฐานพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ มีส่วนชำรุดเล็กน้อยที่ลวดลายและแก้วประดับสภาพโดยรวมอยู่ในสภาพดี

๖. ปัญหาที่พบในพื้นที่

มีการดูแลรักษาและจัดเก็บธรรมาสน์ตั้งขาสิ่งคู่นี้ มีความเหมาะสม

๗. เกร็ดเรื่องเล่าเกี่ยวกับวัด/ธรรมาสน์ตั้งขาสิ่ง

ศาลาการเปรียญที่กล่าวถึงในคัมภีร์โบลานว่า สร้างธรรมาสน์ตั้งขาสิ่งไว้ประจำนั้น เป็นหอแจกที่ประดิษฐานพระบหมมาแต่เดิม มีข้อมูลในหนังสือประวัติวัดกลางอุบลฯ พ.ศ. ๒๕๓๓ ให้รายละเอียดดังคัดลอกมานี้

“ศาลาการเปรียญ กว้าง ๑๓.๓๐ เมตร ยาว ๒๕.๓๕ เมตร ได้สร้างครอบวิหารเก่า ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระเจ้าใหญ่ “พระบาท” หรือพระเจ้าใหญ่ “ศรีสรรเพ็ชร” ไว้ แทนวิหารเก่าอยู่ศาลาฯ ยังปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐานอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ส่วนการรื้อวิหารเก่าแล้วสร้างศาลาครอบวิหารเก่าไว้นั้น สืบถามมาหลายท่านหลายฝ่ายยังไม่ได้ความชัดว่าสร้างเมื่อใด พ.ศ. ไດ แต่พอจะอนุมานเอาตามคำบอกเล่าของหลวงปู่ท่านเจ้าคุณพระเทพมงคลเมธี วัดป่าน้อยว่า สร้างในสมัยของ “ญาท่านโสม” เมื่อวัดเหนือทำได้ยุบร้าง (ที่ตั้งศูนย์อนามัยที่ ๗ ในปัจจุบัน) ท่านได้ย้ายมาอยู่ที่วัดกลาง คงจะเป็นเจ้าอาวาสรูปที่ ๕ ต่อจาก “อาชญาท่านกัญญา” ได้ทำการรื้อวิหารแล้วสร้างศาลาฯ ครอบฐานวิหารดังกล่าวไว้คงเพื่อประโยชน์แก่การใช้สอย ตามคำบอกเล่าของคุณพ่อใบ บุญยิ่ง ว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ สมัยพระมหาอารมณฺ์ จนทปชโชโต เป็นเจ้าอาวาส ได้ทำการปรับปรุงซ่อมแซมศาลาหลังนี้ครั้งหนึ่งสิ้นเงิน ๕,๐๐๐ บาท สันนิษฐานว่าศาลาหลังนี้คงสร้างมาแล้วไม่เกิน ๑๐๐ ปี ด้วยเหตุที่สร้างมานานย่อมทรุดโทรมไปตามกาลเวลา” {พระครูวิสิฐพัฒนภรณ์ (ทองหล่อ สิวโร บัวศรี) ๒๕๓๓}

๘. ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน

ธรรมาสันตังฆาสิงห์วัดกลางปัจจุบันไม่ได้นำมาใช้สำหรับนั่งแสดงพระธรรมเทศนา แต่ใช้เป็นที่ตั้งสิ่งของบูชา มีการบันทึกข้อมูลในหนังสือที่วัดกลางจัดพิมพ์ การจัดนิทรรศการประวัติวัด หรือหน่วยงานภายนอก เช่น สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี พิมพ์เผยแพร่ เป็นต้น

บรรณานุกรม

- จารึกธรรมาสันตังษา วัดกลาง พ.ศ. ๒๔๘๑. (แผ่นโลหะติดบนผนังวิหารธรรมาสันตังษาแบบ)
- เทศนาฉลองธัมมาสน์คู่ วัดกลาง. (ไม่ปรากฏปีที่จาร). วัดมหาวนาราม พระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี. อักษรไทย. จำนวน ๑ แผ่น ๒ หน้าลาน.
- ปกรณ์ ปุกหุต และณัฐพงศ์ มั่นคง “วัดกลาง,” **วัฒนธรรมศิลปสาร** ๑๕ (มิถุนายน ๒๕๖๒-พฤษภาคม ๒๕๖๓) : ๖๘-๗๗
- พระครูวิสิฐพัฒนภรณ์ (ทองหล่อ ส่วโร บัวศรี). “ประวัติการตั้งวัดกลาง เมืองอุบลราชธานี ต.ในเมือง อ.เมืองอุบลราชธานี จ.อุบลราชธานี โดยสังเขป,” ใน **ประวัติวัดกลาง อุบลฯ อนุสาวรีย์คนดี เมืองอุบลฯ ปกป้องะ ต้นสกุลรัตนสิน และเครือญาติ อนุโมทนา จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส คุณเพชรยู รัตนสิน และบุตร นำผ้ากฐินไปถวาย ณ วัดกลาง อุบลราชธานี ๒๑ ตุลาคม ๒๕๓๓**. อุบลราชธานี: วัดกลาง, ๒๕๓๓.
- _____. **ประวัติวัดกลาง ในเมืองอุบลราชธานี**. อุบลราชธานี: วัดกลาง ร่วมกับคณะเจ้าภาพทอดกฐินสามัคคีรวมญาติปี ๒๕๔๗, ๒๕๕๗.
- พระทองแดง อุตตสนโต (พุทธเกตต์). **ประวัติวัดมหาวนาราม (พระอารามหลวง)**. อุบลราชธานี: วัดมหาวนาราม, ๒๕๓๒.